

УДК 351:364.2

Баран Марія Петрівна

доцент кафедри державного управління та місцевого самоврядування
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу,
кандидат наук з державного управління, доцент.

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ НА ПРОЦЕС РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СІМ'Ї

***Анотація.** Проаналізовано окремі аспекти впливу державного регулювання соціально-економічної політики на процес реалізації функцій сім'ї. Акцентовано увагу на тих статтях нормативно-правових актів, якими регламентуються питання соціального захисту сім'ї, виокремлено та доведено наявність проблемних моментів реалізації задекларованих державою нормативно-правових догм; сформульовано напрямки вирішення зазначених проблем.*

***Ключові слова:** функції сім'ї, державна сімейна політика, державне регулювання.*

Баран М. П. Влияние государственного регулирования социально-экономической политики на процесс реализации функций семьи

***Аннотация.** Проанализированы отдельные аспекты влияния государственного регулирования социально-экономической политики на процесс реализации функций семьи. Акцентировано внимание на тех статьях нормативно-правовых актов, которыми регламентируются вопросы социальной защиты семьи, выделено и доказано наличие проблемных моментов реализации задекларированных государством нормативно-правовых догм; сформулированы направления решения указанных проблем.*

***Ключевые слова:** функции семьи, государственная семейная политика, государственное регулирование.*

M.P. Baran The Effect Produced by State Regulations in Social and Economic Policies on Implementation of Family Functions

***Abstract.** The article analyses how certain aspects of state regulations in terms of its social and economic policies might influence implementation of family functions countrywide. The research singles out those articles of laws and statutory instruments which regulate the issues of social safety nets for families. It also establishes and focuses on some problematic areas that emerge while implementing the legislative and regulatory doctrines declared by the government. The article offers certain directions in solving the above mentioned problems.*

***Key words:** family functions, state family policy, government regulation.*

Розуміючи потребу «затягувати паски» в складні часи, мимоволі задаєшся запитанням – до якої ж межі їх можна затягнути?...

Постановка проблеми у загальному вигляді. Динамізм проведення реформ в українському суспільстві породжує сподівання на поліпшення соціально-економічного становища громадянина, а відтак і вихід України на

якісно новий рівень розвитку, підвищення її конкурентоспроможності на світовій арені. Будь-які перетворення, на нашу думку, повинні відбуватися за умов позитивного впливу як на економічні, так і на соціальні компоненти. При творенні політики держави неможливо розглядати окремо соціальну та економічну сфери, оскільки недостатня увага до однієї з цих складових може стати причиною поглиблення негативних тенденцій розвитку іншої.

У контексті дослідження ми аргументовано стверджуємо (усвідомлюючи вимоги часу, військово-політичної ситуації тощо), що політика, яка сьогодні здійснюється в державі, не спрямована на підтримку та розвиток сім'ї. Значна кількість потрібних для України реформ абсолютно відвернула увагу органів влади від конкретних потреб «первинного та основного осередку суспільства» – сім'ї [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Закономірно, що питання виокремлення місця і ролі сім'ї в розвитку суспільства, важливі проблеми, пов'язані з трансформацією шлюбно-сімейних відносин, укоріненням принципу гендерної рівності, зменшенням кількості дітей в сім'ях, із кризовими явищами у функціонуванні інституту сім'ї, є предметом дослідження соціологів (Л. Аза, М. Боришевський, С. Вакуленко, Т. Медіна, С. Оксамитна, М. Хомяк, Ю. Якубова та ін.). Варто також зазначити, що впродовж останніх років активізувалася увага науковців (А. Авчухова, К. Арабаджі, Я. Бордіян, В. Дерєга, О. Кулик, І. Лопушинський, Л. Мельничук, А. Мішин, Л. Пасєка, Ю. Підлісний та ін.) до питань визначення понятійно-категоріального апарату сімейної політики; зроблено спроби проаналізувати нормативно-правове поле її реалізації в сучасній Україні; акцентовано увагу на важливості вивчення сімейної політики в умовах розвитку соціальної держави, що є особливо актуальним у період здійснення реформ, наслідком яких є збільшення кількості чинників, що негативно позначаються на становищі сім'ї.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Відтак автором зроблено спробу проаналізувати окремі аспекти впливу державного

регулювання соціально-економічної політики на процес реалізації функцій сім'ї.

Формулювання цілей статті. У межах висвітлення теми заплановано досягнути таких цілей: акцентувати увагу на статтях нормативно-правових актів, якими регламентуються питання соціального захисту сім'ї; виокремити та довести наявність проблемних моментів реалізації задекларованих державою норм нормативно-правових актів; сформулювати напрямки вирішення зазначених проблем.

Виклад основного матеріалу. У процесі аналізу навчальної літератури з соціології [2, с. 218-220; 3, с. 65-69 та ін.] виокремимо найбільш широко застосовувану класифікацію функцій сім'ї, що побудована відповідно до сфер її життєдіяльності. Поряд із репродуктивною функцією, освітньо-виховною, емоційною, функцією первинного соціального контролю, організації та забезпечення дозвілля, соціально-статусною та іншими виокремлюють функції матеріального забезпечення та господарсько-побутову, на можливостях реалізації яких буде зосереджено основну нашу увагу.

Не вдаючись до аналізу впливу держави на задоволення потреб вищого рівня, тобто створення нормативно-правового підґрунтя для реалізації сім'єю таких функцій, як освітньо-виховна, емоційна, функції первинного соціального контролю, функції організації та забезпечення дозвілля, зосередимо увагу на можливостях сім'ї щодо задоволення первинних потреб (фізіологічних і потреб у безпеці) в умовах сучасних політико-економічних змін. Для цього проаналізуємо окремі статті нормативно-правових актів, якими регулюються питання визначення місця, ролі, функціонування української сім'ї.

Конституція України є відправною точкою гарантування державою права особи «на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло» [4].

У Концепції державної сімейної політики визначено шляхи розв'язання однієї з найважливіших загальносуспільних проблем України – стабільного існування та розвитку сім'ї, поліпшення її життєвого рівня, створення

соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов і гарантій для життєвого визначення, інтелектуального, духовного, фізичного розвитку особистості, починаючи з дитячого віку [5].

У статті 8 «Право на достатній життєвий рівень» розділу 2 Закону України «Про охорону дитинства» зазначається, що кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку [6].

У Концепції (1999 р.) та низці інших нормативно-правових документів, спрямованих на поліпшення соціальної політики держави, висловлювалося розуміння того незаперечного факту, що «державна сімейна політика має стати складовою всієї соціальної політики України»; що сім'я як перший та основний інститут соціалізації дитини повинна забезпечити «рівень життя, достатній для фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку дитини» тощо.

Далі перейдемо від нормативно-правових декларацій про важливість державної сімейної політики до аналізу можливостей батьків забезпечити достатній рівень харчування, фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку дитини тощо.

Кожен свідомий українець з розумінням ставиться до впровадження непопулярних рішень уряду, пов'язаних зі зростанням цін, тарифів, заморожуванням зарплат і пенсій; до стрімкого зростання цін на продукти харчування, ліки тощо. Проте чи зможе сім'я забезпечити хоча б «достатнє харчування, одяг, житло», тобто реалізувати функції матеріального забезпечення та господарсько-побутову при встановленому на законодавчому рівні прожитковому мінімумі на одну особу в розрахунку на місяць у розмірі 1176 гривень, а для основних соціальних і демографічних груп населення: дітей віком до 6 років – 1032 гривні; дітей віком від 6 до 18 років – 1286 гривень; працездатних осіб – 1218 гривень; осіб, які втратили працездатність – 949 гривень [7]. Ще 2011 року в журналі Верховної Ради «Віче» зафіксовано, що споживчий кошик українців дорівнюється до «фізіологічного, необхідного для

виживання людини» споживчого кошика важких воєнних часів: «106 грамів хліба, 5 грамів сала і 25 грамів ковбаси, півтори склянки молока, 250 грамів картоплі на день, пара шкарпеток та панчів на рік, одна пара білизни на 5 років – це не тюремні норми, а рекомендований так званий споживчий кошик українця. Це удвічі гірше ніж годували німецьких військовополонених у сталінських таборах 1941 року. ... в пайці полонених, на відміну від загальноукраїнського кошика, були ще й борошно, томат-пюре, а в кращі часи – сухофрукти, горох, квасоля й навіть кава» [8]. Проте, на жаль, сьогодні нічого не змінилося.

Про те, що споживчий кошик українця не задовольняє ні фізіологічні, ні культурні потреби, віддавна відомо вищому керівництву країни. Ще 2013 року нині вже колишній міністр соціальної політики Н. Королевська заявляла, що відомство готує пропозиції про перегляд споживчого кошика: «Ми готуємо і впродовж трьох місяців надамо пропозиції, оскільки споживчий кошик – це фундамент соціальних питань в Україні і, на жаль, споживчий кошик протягом 12 років в Україні не змінювався. Це те, чим ми сьогодні займаємося». Вона також відзначила, що «споживчий кошик має відповідати сучасності» [9]. У березні 2013 р. Н. Королевська повідомила, що «...до квітня презентуватиме модель бачення, як змінити методологію розрахунку споживчого кошика України, щоб вона відповідала сьогодні європейському стандарту» [10]. Прикро констатувати, але не тільки до квітня 2013 р., а й до кінця перебування на посаді Н. Королевської громадськість України так і не побачила презентації «споживчого кошика євро стандарту».

В умовах сьогодення ми не претендуємо на те, щоб до споживчого кошика української сім'ї додали, як у Великій Британії, наприклад, електронні книжки, чорниці, запаковані овочі для смаження, м'ясні закуски та гарячий шоколад [11], хоча б споживчий кошик оновлювався щороку, щоб його вміст точно відбивав сучасні споживчі тенденції та зміни не лише технологічних, а й харчових звичок населення. Проте не менш ніж знуцаннями над свідомим населенням країни здаються суперечки про рівень заробітної плати директора

та працівників новоствореного Національного антикорупційного бюро України (у першій редакції Закону було передбачено, що працівники Нацбюро отримуватимуть досить високі зарплати: «оперативнику належало 15 мінімальних зарплат (понад 18 тисяч гривень) на місяць, директору НАБ нараховувалося б аж 50 мінімальних зарплат (понад 60 тисяч гривень)» [12]), особливо при порівнянні цієї суми заробітної плати з визначенням величини прожиткового мінімуму на одну особу [7]. Значна частина сімей в Україні не може дозволити собі відповідно до «Методики визначення прожиткового мінімуму на одну особу та для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення» відвідувати 12 разів на рік «театри, кінотеатри, клуби, музеї, парки, зоопарки, заповідники, цирку...» із середньою вартістю зазначених послуг – 4,76 грн. [13], тобто задовольнити потреби вищого рівня, із двох причин: по-перше, сьогодні не існує жодної з перелічених послуг вартістю 4,76 грн.; по-друге, сьогодні люди займаються інтенсивним пошуком шляхів забезпечення (заробітчанство, робота понаднормово тощо) на достатньому рівні первинних потреб членів сім'ї. Тому, на жаль, багатьом сім'ям зараз зовсім не до кіно і не до театрів.

Констатація проблеми бідності українського населення знайшла своє віддзеркалення в «Державній цільовій соціальній програмі подолання та запобігання бідності на період до 2015 року». У Програмі зокрема зазначено, що «... кожна четверта сім'я з дітьми, у якій усі дорослі працюють, належить до категорії бідних. ... Високий рівень бідності спостерігається в сім'ях з двома дітьми (40,7 %) та багатодітних сім'ях (58,4 %), у сім'ях, у яких є діти і непрацюючі дорослі (36,3 %). Залишається високим рівень бідності в сільській місцевості (32,3 %), що значно перевищує рівень бідності в містах (20,2 %)» [14].

Якщо розглянути кінцеві споживчі витрати домашніх господарств за цілями за 1 квартал 2013 року, то можна зробити висновок, що в них продовжують переважати витрати на продукти харчування (36,3% загальних споживчих витрат), витрати на житло, воду, електроенергію, газ та інші види

палива (14,2%), і витрати на транспорт (10,7%) [15], що 2013 р. становило сукупно 61,2%. Можна припустити, що за умов зростання цін 2014 року на комунальні послуги для населення (з 1 травня в країні майже на 50% підвищилися ціни на газ для населення; з 1 червня зросли тарифи на електроенергію; з липня в Україні підвищилися тарифи на водопостачання та водовідведення) та на продукти харчування, відсоток витрат на вищезазначені потреби значної частини українських сімей зросте майже до 100%. Л. Черенко, завідділом дослідження рівня життя Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, зазначила, «що 2013 року малозабезпечені (10% населення України) витрачали на харчування близько 62% свого бюджету, а 2014 – цей показник може зрости до 84%. Якщо ж витрати на харчування перевищують 80%, то це – вкрай бідна сім'я» [16].

Висновки з даного дослідження. Підсумовуючи викладе вище, констатуємо, що сьогодні в нормативно-правових документах (Конституція України, Сімейний кодекс України, Закон України «Про охорону дитинства», низка концепцій і програм, міжнародних документів, ратифікованих Україною та ін.) пріоритетними *теоретично закріплено* питання, пов'язані зі створенням та функціонуванням сім'ї; і паралельно продовжує існувати низка нерегульованих питань соціально-економічного характеру, що перешкоджають *практичній реалізації* сім'єю визначеного Конституцією України та підтриманого іншими нормативно-правовими актами права «на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло».

Усвідомлюючи доцільність започаткованих органами влади реформ, зазначимо, що стрімкі суспільні перетворення сьогодення породжують низку проблем у сучасній українській сім'ї, пов'язаних насамперед із можливістю задоволення первинних потреб людини, що є основою для фізіологічного існування. Не можна ігнорувати той факт, що значній кількості сімей важко адаптуватися до нових соціально-економічних умов. Унаслідок цього в людей нагромаджується психологічне напруження, роздратування й агресивність, що

сукупно з іншими негативними тенденціями є небезпечними для суспільства, оскільки існує безпосередній зв'язок між сімейним благополуччям і благополуччям країни. Акцентування уваги працездатних членів сімей на пошуку шляхів задоволення потреб у «харчуванні, одязі, житлі» відволікає увагу від можливостей задоволення вторинних потреб, що є основою для розвитку сім'ї, а відтак – розвитку суспільства і держави.

Зважаючи на викладене вище, рекомендуємо органам влади, діяльність яких безпосередньо визначає якість формування та ведення державної сімейної політики, у процесі проведення соціально-економічних реформ у країні врегулювати питання, пов'язані з переглядом споживчого кошика та рівнем прожиткового мінімуму; забезпеченням гарантій на першочерговий соціальний захист сімей з дітьми з метою забезпечення хоча б достатнього рівня харчування, одягу та житла.

Перспективи подальших розвідок. Висвітлене в публікації не претендує на однозначне схвалення та визнання, проте є аргументованим суб'єктивним поглядом автора на актуальні проблеми значної кількості українських сімей, який покладено в основу дальшого аналізу впливу державного регулювання соціально-економічної політики на процес реалізації функцій сім'ї.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс] / Сайт: Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/print1390483934723916>
2. Лукашевич М. П. Соціологія. Загальний курс: підручник / М. П. Лукашевич, М. В. Туленков. – К.: Каравела, 2004. – 456 с. http://shron.chtyvo.org.ua/Lukashevych_Mykola/Sotsiologhiia_Zahalnyi_kurs.pdf;
3. Лукашевич М. П. Соціологія сім'ї: теорія і практика : навч. посібник / М. П. Лукашевич. – К.: ПК ДСЗУ, 2012. – 186 с.
4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] / Сайт: Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
5. Постанова Верховної Ради України “Про Концепцію державної сімейної політики” від 17 вересня 1999 року № 1063-XIV [Електронний ресурс] / Сайт: Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1063-14>
6. Закон України “Про охорону дитинства” від 26.04.2001 № 2402-III [Електронний ресурс] / Сайт: Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
7. Закон України “Про Державний бюджет України на 2014 рік” від 16.01.2014 № 719-VII [Електронний ресурс] / Сайт: Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/719-18>

8. Дубровін С. Споживчий кошик – що дірка від бублика / С. Дубровін [Електронний ресурс] / Сайт: Журнал Верховної Ради України “Віче”. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/2747/>
9. Королевська хоче переглянути споживчий кошик [Електронний ресурс] / Сайт: УНІАН Економіка. – Режим доступу : <http://economics.unian.net/ukr/news/154597-korolevska-hoche-pereglyanuti-spojivchiy-koshik.html>
10. Королевська у квітні презентує споживчий кошик євростандарту [Електронний ресурс] / Сайт: УНІАН Економіка. – Режим доступу : <http://economics.unian.net/ukr/news/160718-korolevska-u-kvitni-prezentue-spojivchiy-koshik-evrostandartu.html>
11. Британія включила до споживчого кошика електронну книгу [Електронний ресурс] / Сайт: BBC – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2013/03/130312_inflation_basket_oz.shtml
12. Хоменко Святослав. Антикорупційне бюро: Україна взялася за корупцію по-новому / Святослав Хоменко [Електронний ресурс] / Сайт: BBC Україна. – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2014/10/141014_anticorruption_bureau_sx
13. Наказ Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства економіки України, Державного комітету статистики України “Про затвердження Методики визначення прожиткового мінімуму на одну особу та для осіб, які відносяться до основних соціальних і демографічних груп населення” [Електронний ресурс] / Сайт: Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0347-00>
14. Постанова “Про затвердження Державної цільової соціальної програми подолання та запобігання бідності на період до 2015 року” від 31 серпня 2011 р. № 1057 [Електронний ресурс] / Сайт: Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1057-2011-п/>
15. Ільчук Л. І. Нові підходи щодо подолання бідності в Україні / Л.І. Ільчук [Електронний ресурс] / Сайт Центру перспективних соціальних досліджень Міністерства соціальної політики України та НАН України. – Режим доступу : http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=341:2014-01-15-14-44-48&catid=29:2010-06-15-18-48-34&Itemid=35
16. Рінгель Валентина. Реальні доходи українців у 2014 році знизяться на 20% – експерт / Валентина Рінгель [Електронний ресурс] / Сайт: GOLOS.UA. – Режим доступу : http://ua.golos.ua/ekonomika/14_10_14_realnyie_dohodyi_ukraintsev_v_2014_godu_snizyatsya_na_20__ekspert.

Statement of the problem. The author has shaped and proved the statement of fact that social and economic reforms, currently introduced in the country, generate hope that Ukraine could witness better social and economic conditions, improved life-standards for its citizens and rapid development of the country at a totally new level including its competitive recovery in the world arena.

Urgency. However, the reforms fail to regulate a lot many issues in terms of family assistance and development and do not facilitate in implementing primary family functions. The article claims that a huge number of reforms required in Ukraine has completely absorbed the attention of governmental bodies, thus drawing it away from family matters.

The purpose of the article and our task was to study. The article focuses on certain legislative instruments (eg. Constitution of Ukraine, Law of Ukraine “The Law on Protection of Childhood”, The Concept of State Family Policy, etc.) to explore if they can efficiently regulate all aspects for appropriate family functioning in Ukraine.

Summary. The author concludes that an average Ukrainian family fails to provide for “adequate food, appropriate accommodation and sufficient clothing” (rights protected by the Constitution of Ukraine), in other words, it fails its primary functions of household provision and financial support because of the extremely low poverty level, declared in domestic legislature. For example, the monthly poverty level per person constitutes 1176 UAH; for a child under 6 years old - 1032 UAH; for kids from 6 to 18 – 1286 UAH; for able-bodied citizens – 1218 UAH; for disabled persons – 949 UAH.

The article proves that market basket of consumer goods in Ukraine does not reflect contemporary technological changes or modern consumption tendencies of its citizens; does not satisfy their physiological needs, fails to meet the requirements of family development. The author claims that Ukrainian consumer basket could be equated with that purely physiological, sufficient to provide for survival only, with that of severe wartime. The article stresses upon a pressing need to revise Ukrainian consumer basket, which hasn't been revised since April 2000.

The author also singles out the problem of poverty in Ukrainian families, assuming that if the minimum official wage of 1218 UAH and the rise in prices on food and public facilities remain unchanged in 2014, the share of most average Ukrainian family budgets spent on food, transport and housing only will reach the mark of 100% (compare: in the 1st Quarter of 2013 this figure constituted 61.2%)

The author concludes that a number of unregulated issues of social and economic nature hinder Ukrainian families from effective execution of their primary functions.

The research has proved that rapid social transformations cause a great number of burning problems in most contemporary Ukrainian families. Those problems are

associated first and foremost with the failure to satisfy primary human needs that constitute “the bread and the butter” of physiological living. Endless search of new methods and ways to satisfy the primary needs in “food, clothing and housing” disturbs Ukrainians, draws their attention away from secondary needs which constitute the backbone of family development, and consequently the backbone of social development in the country.

Conclusions and outcomes. The author recommends the authorized bodies that can directly influence the content and quality of state family policies to regulate and control the issues associated with the revision of Ukrainian consumer basket and minimum subsistence level; to safeguard the first priority goal of securing the rights of those families raising children for social protection and assistance so that to provide for adequate food, appropriate accommodation and sufficient clothing.